

Türk Hemşirelik Tarihindeki Lider Hemşireler ve Cerrahi Hemşireliğinin Gelişimi

Leading Nurses in Turkish Nursing History and the Development of Surgical Nursing

Çalışma, 18 - 20 Kasım 2021 tarihleri arasında II. Uluslararası IV. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresinde sözel bildiri olarak çevrim içi platformda sunulmuştur.

Nurgül ARPAG¹, Sevgi GÜR², Hamdiye Banu KATRAN³

¹ İstanbul Atlas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye.

² Selçuk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD, Konya, Türkiye.

³ Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD, İstanbul, Türkiye.

Özet

Hemşirelik mesleği, tarihte savaşlar esnasında kadınların yaralı askerlere bakım verici rolü ile gün yüzüne çıkmış olsa da modern hemşirelik Florence Nightingale'in çevre kuramıyla ve onun çalışmalarının etkisiyle başlamıştır. Nightingale'in çalışmaları profesyonel hemşirelik biliminin temellerini oluşturmuştur. Ülkemizde ise hemşirelik eğitimi ilk olarak 1876'dan sonra Meşrutiyet Dönemi'nde başlamıştır. Doktor Besim Ömer Paşa tarafından 1913 yılında Hilal-i Ahmer merkezinde, 1914-1915 yılları arasında Darülfünun'da, 1916 yılında ise Kadırga Doğum Kliniği'nde hemşirelik eğitim kursları açılmıştır. Çanakkale'den vapurla İstanbul'a ağır yaralıları taşıyan ve aynı zamanda ameliyatların da yapıldığı Reşit Paşa Hastane Gemisi'nde görev yapan tek Türk hemşire olarak bulunan Safiye Hüseyin Elbi, 1925'te açılan Kızılay Hemşire Okulu kurucularından olmuştur. 1924 Amiral Bristol mezunu olan Esmâ Deniz İbrahim, Columbia Üniversitesi'nde eğitimini sürdürmüş ve 1930'ta yurda dönmüştür. O da Safiye Hüseyin Elbi gibi Türk Hasta Bakıcılar Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. İnsanlık tarihinin varoluşu ile başlayan cerrahinin tarihi dünden bugüne bazen durağan olsa da çoğu zaman hızlı gelişimler göstermiştir. 19. yüzyıl başlarında ise ameliyathane hemşireliğinin bir çalışma alanı olarak kabul görmesiyle profesyonel cerrahi hemşireliğinin temelleri atılmıştır. Bu derleme ile tarihte yer alan lider hemşireler ve Türk hemşirelik tarihi ile ilişkili olarak cerrahi hemşireliğinin geçmişten günümüze geçirmiş olduğu tarihsel süreç incelenmiş ve gelecekteki durumuna yönelik bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cerrahi, cerrahi hemşireliği, hemşirelik tarihi, liderlik

Abstract

Although the nursing profession has emerged in history with the role of women as caregivers of wounded soldiers during wars, modern nursing started with the environmental theory of Florence Nightingale and the influence of her studies. Nightingale's work laid the foundations of professional nursing science. In our country, nursing education first started in the Constitutional Period after 1876. Nursing training courses were opened by Doctor Besim Ömer Pasha in the center of Hilal-i Ahmer in 1913, in Darülfünun between 1914-1915, and in Kadırga Birth Clinic in 1916. Safiye Hüseyin Elbi, who was the only Turkish nurse who carried the seriously injured from Çanakkale to Istanbul by ferry and served on the Reşit Paşa Hospital Ship where surgeries were also performed, was one of the founders of the Red Crescent Nursing School opened in 1925. Esmâ Deniz İbrahim, who graduated from Admiral Bristol in 1924, continued her education at Columbia University and returned to Turkey in 1930. Like Safiye Hüseyin Elbi, she was among the founders of the Turkish Caregivers Association. Although the history of surgery, which started with the existence of human history, has been stable from past to present, it has often shown rapid developments. In the early 19th century, with the acceptance of operating room nursing as a field of study, the foundations of professional surgical nursing were laid. In this review, the historical process of surgical nursing from past to present has

been examined in relation to the leading nurses in history and Turkish nursing history, and an evaluation has been made for the future situation.

Keywords: History of nursing, leadership, surgery, surgical Nursing

Atif için (how to cite): Arpag, N., Gür, S., Katran, H. B. (2022). Türk hemşirelik tarihindeki lider hemşireler ve cerrahi hemşireliğinin gelişimi. Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(2), 522-530. <https://doi.org/10.56061/fbujohs.1095573>

Gönderi Tarihi: 31.03.2022, Kabul Tarihi: 20.06.2022, Yayın Tarihi: 25.08.2022

1. Giriş

Tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da kadınların hasta bakımındaki yeri oldukça eskidir. Buna karşın modern hemşirelik tarihi ise oldukça yenidir. Modern hemşireliğin temellerini atan Florence Nightingale, 1854 Kırım Savaşı'nda İstanbul'da yaralı askerlerin bakımını üstlenmek üzere görevlendirilmiştir. Bu görevi sırasında daha sonraki yıllarda geliştireceği çevre kuramının temel kavramlarını kullanarak enfeksiyonları önlemiş ve ölüm oranlarını %42'den %2'ye düşürmeyi başarmıştır. Florence Nightingale tarafından 1860 yılında dünyanın ilk modern hemşirelik okulu olan St Thomas' Hospital Londra'da kurulması mesleğin önemini anlaşılmasında ve başka hemşirelik okullarının açılmasında öncü bir adım olmuştur (Eti Aslan, 2009; Aksoy, 2017).

1.1. Türkiye'de Hemşirelik Tarihi ve Lider Hemşireler

Ülkemizde hemşirelik eğitimi ilk olarak 1876'dan sonra Meşrutiyet Dönemi'nde başlamış, eğitime kabul için okur-yazarlık dahi aranmamıştır (Eti Aslan, 2009). 1910 yılında Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin kurulmasının ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük savaşlara girmesi, merkezin görevlerinin geniş bir kapsamda gerek cephede askere bakım verilmesi gerekse cephe gerisinde sivil halka hizmet verilmesi şeklinde sürdürmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Cemiyet, 1911'de Trablusgarp, 1912'de Balkan Savaşı ve 1914'te I. Dünya Savaşı'nda, cephede ve cephe gerisinde hastaneler kurarak, kadınların hastanelerde yaralı askerlere hasta bakıcılık yapmalarını sağlamıştır (Brieger, 1997; Yılmaz & Yalım, 2016; Dereli & Temel, 2021). Hasta bakıcılara olan gereksinimin fazla olması nedeniyle, görev alacak kadınların da birer kahraman olarak kabul edilmesine ve mesleğin cazip hale getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Yılmaz & Yalım, 2016).

1913 yılında Dr. Besim Ömer Paşa tarafından Hilal-i Ahmer merkezinde, 1914-1915 yılları arasında Darülfünun'da, 1916 yılında ise Kadırga Doğum Kliniği'nde hemşirelik eğitim kursları açılmıştır. Safiye Hüseyin Elbi, Avrupa'da Alman ve İngiliz mekteplerinden eğitim alan gönüllü hemşirelerden ilk kadın hemşiredir (Evren, 2000; Aksoy, 2017). Elbi, 1954 yılında bir gazete söyleşisinde mesleğe olan ilgisinin henüz çocuk yaşlarındayken Florence Nightingale'e olan hayranlığıyla başladığını ifade etmiştir (Yılmaz & Yalım, 2016). Özellikle savaş yaralıların tedavisinde görev alan Elbi, ameliyathane hemşireliği yapmış ve yaralı askerlere bakım vermiştir (Evren, 2000). Bombardıman altında Çanakkale'den vapurla İstanbul'a ağır yaralıları taşıyan ve aynı zamanda ameliyatların da yapıldığı Reşit Paşa Hastane Gemisi'nde görev yapan kahraman bir hemşiredir. Gemide Alman ve Avusturyalı hemşireler arasında tek Türk hemşire olarak bulunan Elbi, başhemşire olarak hizmet vermiştir (Evren,

2000; Yıldırım, 2014). Daha sonra 1925'te açılan Kızılay Hemşire Okulu kurucularından olan Safiye Hüseyin Elbi, aynı zamanda burada öğretmenlik de yapmıştır (Evren, 2000; Yıldırım, 2014). Elbi'nin çalışmaları hem yurt içinde hem de yurt dışında bilinmekte ve takdir görmektedir. Bu nedenle kendisine verilmiş birçok şeref madalyası bulunmaktadır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin 1921 yılında verdiği Florence Nightingale Madalyasını almış ilk ve tek Türk hemşiresi olarak tarihe geçmiştir. 23 Ağustos 1933 yılında kurulan Türk Hasta Bakıcılar Cemiyeti'nin kurucu üyesi olmuş ve cemiyetin başkanlığı görevinde bulunmuştur. Bu cemiyet şu anda Türk Hemşireler Derneği olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir (Türk Hemşireler Derneği, 2021).

Savaş yıllarında eğitilmiş hemşirenin önemi anlaşılmış, 1924 yılındaki Hilal-i Ahmer Kongresi'nde hemşirelik okulu açılmasına karar verilmiştir (Aksoy, 2017). I. Dünya Savaşı sırasında Amerikalılar İstanbul'daki müttefikleri için bir dispanser kurmuşlar ve Başkanlığına Amiral Marc Bristol getirilmiştir. Hemşirelik okulu olarak uzun yıllar hizmet veren kuruluş, 1957 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak sağlık meslek lisesi olarak uzun yıllar eğitime devam etmiştir (Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Tarihçemiz, 2021). Cumhuriyet döneminin ilk diplomalı hemşirelerinden ve 1924 Amiral Bristol mezunu olan Esmâ Deniz İbrahim, Columbia Üniversitesi'nde eğitimini sürdürmüş ve 1930'ta yurda dönmüştür. O da Safiye Hüseyin Elbi gibi Türk Hasta Bakıcılar Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almaktadır. Deniz, 1899'da kurulmuş olan Uluslararası Hemşireler Konseyi'nde (International Council of Nurses-ICN) Türk hemşirelerini temsil etmiştir. Deniz'in, İngilizce, Fransızca ve İtalyancayı iyi biliyor olması devlette farklı alanlarda mütercim tercüman olarak da çalışmasına olanak tanımıştır. 1952-1954 yılları arasında Amiral Bristol Hemşirelik Okulu'nda bir Türk hemşiresi olarak müdürlük görevinde bulunmuştur. Deniz'in "Hemşire Psikolojisi", "Anatomi" ve "Fizyoloji" kitapları Kızılay tarafından basılmıştır (Yıldırım, 2014; Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Tarihçemiz, 2021). Ayrıca 1954 tarihli 6283 sayılı hemşirelik kanununun hazırlanmasında aktif rol alarak, o dönem için hemşirelik adına önemli bir hakkın kazanımına katkı sağlamıştır (Demirsoy, 2016).

Türkiye'de ilk Hemşirelik Yüksekokulu 1955'te Ege Üniversitesi'nde açılmış olup aynı zamanda Avrupa bölgesinin de üniversite düzeyindeki ilk hemşirelik yüksekokuludur (Tepecik, 2006; Eti Aslan, 2009). Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastaneleri Vakfı kurucularından olan Safiye Hüseyin Elbi ve Esmâ Deniz, modern hemşireliğin kurucusu olarak Florence Nightingale'in adına da bir okul kurulmasını amaçlamışlardır. Türkiye'de modern hemşireliğin gelişmesine önemli katkıları olan Esmâ Deniz'in (Eti Aslan, 2009) ve Safiye Hüseyin Elbi'nin de bulunduğu ilk kurucu meclis üyelerinin çalışmalarıyla 22 Mart 1956 yılında "Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastaneleri Tesisi Vakfı" resmen kurulmuştur. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokuluna öğretim üyesi olarak yetiştirilmek üzere 80'den fazla aday arasından öncesinde dil eğitimleri tamamlanarak, Perihan Veliöğlü, Rüçhan Tüzün, Eren Kum, Emel Berkay, Ayten Geray, Semiha Gücüyeter, Şükriye Karaosmanoğlu seçilerek Amerika'ya gönderilmişlerdir. Sonrasında Şehvar Çağlayan, Saffeti Acele, Nüşet Alpay, Nebahat Kum ve Müeyyet Perk de eğitim için Amerika'ya gönderilenler arasındadır (Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastahaneleri Vakfı, 2021).

1.2. Cerrahinin Tarihçesi

Arapça, yara anlamına gelen “cerh” sözcüğünden türetilmiş olan “cerrahi” yara bakımı ile ilgilenen bilim dalı, “cerrah” ise yara bakımı ile ilgilenen kişi anlamına gelmektedir (Özer, 2017). İnsanlık tarihinin varoluşu ile mağara döneminde başlayan cerrahinin dünden bugüne, zaman zaman durağan, zaman zaman hızlı gelişimler gösterdiği bilinmektedir. Cerrahinin tarihi üç dönemde ele alınmakta olup, birinci dönem ilk yaralanan insan ile başlayan ve yara bakımı ile sınırlı kalan dönemdir. İkinci dönem 19. yüzyıl ortalarında başlayan, anestezinin keşfiyle asepsi ve dezenfeksiyon işlemleri ile hızla gelişim gösteren dönemdir. Üçüncü dönem ise 1960’lı yıllardan günümüze kadar ulaşan, endoskopik cerrahi girişimlerle başlayıp yerini robotik cerrahi girişimlere doğru bırakan bir dönem olarak ele alınmaktadır (Eti Aslan, 2009).

Cerrahi ile ilgili ilk yazılı belgelerin, yazının bulunması ile günümüze kadar geldiği belirtilmektedir. Cerrahi ile ilgili kayıtlarda, cerrahi hemşireliğinin tarihçesine ilişkin kayıtların yetersizliğine karşın, ilk kez M.Ö. 800’lü yıllarda Hint hekim Susruta tarafından cerrahide hemşirelerin asistan olarak çalıştırıldıkları bildirilmektedir (Özer, 2017). 1846-47 yıllarında kullanılmaya başlanan eter anestezisi, 1865 yılında Lister’in enfeksiyon kontrolü ile ilgili çalışmaları ve ardından 1881 yılında Koch’un sterilizasyon ve dezenfeksiyon ile ilgili buluşları modern cerrahinin miladı olarak kabul görmektedir (Aksoy, 2017).

Literatürde rastlanan ilk cerrahi tedavi, M.Ö. 8000-6000’li yıllar arasında uygulanan kraniyel dekompresyon olup (Brieger, 1997), bu yıllara ait bulunmuş kalıntılarda, trepanasyon yapılmış kafataslarına rastlanmaktadır (Osler, 2006). M.Ö. 3000’li yıllarda, papirüslerden elde edilen bilgilere göre Mısır’da sünnetin yaygın olduğu, cerrahi girişim ve yara bakımı yapıldığı bildirilmektedir (Brieger, 1997; Osler, 2006). M.Ö. 2000’li yıllarda Mezopotamya’da Asurlular ve Babillilerde tıbbi ve cerrahi girişimler için Hammurabi Kanunları ile ilk “malpraktis” cezaları “göze-göz”, “dişe-diş” şeklinde uygulanmıştır (Osler, 2006; Eti Aslan, 2009; Fortunato, 2020). Hemşirelerin de cerrahi süreçlere ilk katıldığı dönem olarak bildirilen M.Ö. 800’lü yıllarda ise Hindistan’da zina cezası olarak uygulanan burun kesmenin, estetik cerrahinin gelişiminde etkili olduğu ve ayrıca ilk kez Hint hekim Susruta’nın asistan olarak hemşireleri görevlendirdiği belirtilmektedir. Bu dönemde Hindistan’da ameliyatlara kalabalık gözlemciler önünde yapıldığına ilişkin kayıtlar bulunmaktadır (Onat, 1996; Brieger, 1997; Chani, 2003).

İlkçağda M.Ö. 400’lü yıllarda Yunan tıp tarihinde Hipokrat, ilk kez bir cerrahın sahip olması gerekli özellikleri tanımlamıştır. İskenderiye Tıp Okulu’nda, babası ve dedesi de hekim olan Praksagoras ise bağırsak tıkanıklığında, tıkanıklığın eksizyonu ve uç uca anastomozunu önermiştir. M.S. 2. yy’da deneysel fizyolojinin kurucusu olan Galen’in görüşleri “Galenizm” olarak adlandırılmış olup bu dönemde cerrahi ve tıp birbirinden ayrılarak farklı yollarda ilerlemiştir (Onat, 1996; Brieger, 1997; Osler, 2006).

Orta çağda 11. yy. sonlarında berberler cerrahlık yapmıştır. 13. yy.’da cerrahlık usta-çırak ilişkisi ile sürdürülmüş, hor görülmüş ve tıp eğitimi içinde yer almamıştır. Tıptaki ilerlemelere karşın, cerrahinin tıptan ayrılması ve anatominin bilinmemesi nedeniyle cerrahi gerilemiştir. 14. yy. başlarında barutun savaşlarda kullanmasıyla cerrahiye olan ilgi tekrardan artmıştır Cerrah Andreas Vesalius’un “İnsan

Bedeninin Oluşumu Üzerine” adlı ilk anatomi kitabını yazmasıyla, tıp ve cerrahi arasındaki bağ yeniden güçlenmiştir (Onat, 1996; Brieger, 1997; Osler, 2006; Eti Aslan, 2009).

16. yy. sonlarında berberler ve cerrahlar arasında yapılan antlaşma sonunda, berberlerin sadece diş hekimliği yapmaları konusunda ortak karar almışlardır. İslam-Arap dünyasında ise İbn-i Sina “Tıbbın Kanunu” adlı eserinde katarakt ameliyatında uyguladığı gelişmiş cerrahi yöntemlerden bahsetmektedir (Onat, 1996; Brieger, 1997; Eti Aslan, 2009; Yılmaz & Yalım, 2016).

1800’lü yılların başında eter anestezisinin kullanımı ve mikroorganizmaların tanımlanması cerrahinin gelişiminin en önemli basamaklarını oluşturmaktadır (Onat, 1996; Brieger, 1997; Osler, 2006; Fortunato, 2020). Lister’in el ve alet temizliği ile yara enfeksiyonlarının önlenebileceğini göstermesi, ağrı ve enfeksiyonların kontrol altına alınmaya başlamasıyla cerrahi kabul edilebilir hale gelmiş ve günümüze kadar gelişimi hızlı bir şekilde devam etmiştir (Fetter, 1996; Eti Aslan, 2009; Aksoy, 2017).

Türkiye’de modern cerrahinin başlangıcında etkili olan isimlerden biri olan Dr. Cemil Topuzlu (1866-1958), 1890 yılında Paris’te cerrahlık eğitimi aldıktan sonra, İstanbul’a dönmüş ve Askeri Tıbbiye Okulunda hoca yardımcısı olarak göreve başlamıştır. 1892’de onun yönetiminde ameliyat salonu, etüv, otoklav ve aseptik çalışma ortamını içeren ilk cerrahi servis açılmıştır. Bilimsel gelişmelerin İstanbul’a ve Anadolu’ya yayılmasında Dr. Cemil Topuzlu’nun yanı sıra, 1898’de Gülhane Seririyat Hastanesi’nin kuruluşunu gerçekleştiren Op. Dr. Robert Rieder (1861-1913) ve yetiştirdikleri hekimler de etkili olmuştur. 1930’lardan sonra genel cerrahi; akciğer, kalp-damar, plastik, çocuk ve ortopedik cerrahi olarak ayrı disiplinlere ayrılan cerrahi uygulamalar, gelişen anestezi, reanimasyon ve cerrahi teknikler ile birlikte organ transplantasyonlarına, protez cerrahisine ve mikrocerrahiye doğru yönelmiştir (Ataç, 2003).

1.3. Cerrahi Hemşireliğinin Tarihsel Gelişimi

Ameliyathane hemşireliğinden ilk söz eden kaynak M.Ö. 800’lü yıllara ait olsa da 1900’lü yıllara kadar hemşireliğe ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır (Onat, 1996; Brieger, 1997; Osler, 2006; Eti Aslan, 2009). Yıllar içinde tıp ile cerrahi alandaki ilerleme ve yenilikler, cerrahi hemşireliğini de etkilemiştir. Dünyada cerrahi hemşireliğine ilişkin uygulamalara, 1875’li yıllarda ilk kez hemşirelik eğitiminde cerrahi aletler, ameliyata hazırlık bandajlama ve kanamayı durdurma gibi konulara yer verilmiştir. Ameliyathane hemşireliğine ilişkin ilk uygulamalara örnekler ise 1800’li yıllardan sonra hemşirelerin ameliyathanelerde cerrahlarla çalışmaya başlaması ve 1890’lı yıllarda cerraha ameliyat sırasında sargı bezi uzatmasıdır (Eti Aslan, 2009).

Hemşirelik eğitiminin dünyadaki gelişim süreci 20. yy. başlarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde Ulusal Hemşirelik Eğitim Cemiyeti’nin eğitim programı ile başlamış olup, hemşirelik eğitimi, “Dahiliye Hemşireliği”, “Halk Sağlığı Hemşireliği” ve “Cerrahi Hemşireliği” olarak özel alanlara ayrılmıştır. Cerrahi hemşireliğine ilişkin önemli adımlar olarak, ilk kez 1916 yılında ABD’de ameliyathane hemşirelerinin kep ile maske giymesi ve 1945’te M. Crawford tarafından scrup ve sirküle hemşire görev tanımlarının kullanılması bildirilmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında, cerrahi hemşirelerinin üstlendikleri rol ve görevlerinde düzenlemelere gidilmiş olup, ameliyathane hemşirelerine, ameliyathanenin hazırlanması, asepsi ve hasta bakımı ile sorumluluklar verilerek bugünkü görev tanımlarının oluşması için temel

oluşturulmuştur (Onat, 1996; Aksoy, 2017). 1949 yılında kurulmuş olan Perioperatif Kayıtlı Hemşireler Birliği (Association of periOperative Registered Nurses-AORN), ameliyathane hemşirelerinin profesyonel rol ve sorumluluklarının tanımlanmasına ve otonomisine katkı sağlamıştır. 1960'lardan sonra cerrahi hemşireleri hastanın cerrahi girişim öncesi, sırası ve sonrası bakımında da görev ve sorumluluklar üstlenmişlerdir (Eti Aslan, 2009).

İlk yüksek lisans programı 1968 yılında, doktora programı ise 1972 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde başlayarak yaygınlaşmıştır. 1992 tarihinde hemşirelikte eğitim ana bilim dalının da eklenmesiyle, günümüzde dokuz ana bilim dalı olarak lisansüstü eğitimler sürdürülmektedir (Tepecik, 2006; Eti Aslan, 2009). Türkiye'de Cerrahi Hemşireliğinin lisansüstü eğitiminde 1991-2019 yılları arasında, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı'ndaki yüksek lisans tezlerinde daha fazla tanımlayıcı araştırmaların tercih edilmesine karşın, doktora tezlerinde çoğunlukla deneysel ve bakım kalitesini artırmaya yönelik araştırmaların yapıldığı bildirilmektedir (Dağcı ve ark., 2019).

Profesyonel hemşireliğin, bilimsel yöntemler kullanarak sorun çözme sürecinin geliştirilmesinde 1950'li yıllarda hemşirelik kuramları temel alınarak, hemşirelik süreci kavramı tanımlanmıştır. Türkiye'de ilk kez hemşirelik süreci çalışmaları Aykut Veziroğlu ile başlamış ve Leman Birol tarafından 1989'da yazılan "Hemşirelik Süreci" kitabı ile gündeme gelmiş, yıllar içinde yayınladığı kitaplar ile devam etmiştir. 1982 yılında Kuzey Amerika Hemşirelik Tanıları Birliği (North America Nursing Diagnosis Association-NANDA) "Hemşirelik Tanıları Terminolojisi"ni yayınlamıştır. 1997 yılında hemşirelik tanıları NANDA tarafından hastada beklenen "Hemşirelik Sonuçlarının Sınıflandırması" (Nursing Outcomes Classification-NOC) ve "Hemşirelik Girişimlerinin Sınıflandırılması" Nursing Intervention Classification-NIC) olarak düzenlenmiştir (Erer & Yıldırım, 2017). 1998 yılında Firdevs Erdemir tarafından hemşirelik tanıları, 2017 yılında ise hemşirelik girişimleri sınıflaması çevirileri yapılarak hemşirelik literatürüne önemli katkılar sağlanmıştır (Kocaçal & Aktan, 2021). Çağımızda bilişim teknolojisindeki gelişmeler ile hemşirelik sürecinin bilgisayar ortamında kayıt altına alınabilir olması, hemşirelik sürecinin kullanımını yaygınlaştırmada ve etkinliğini değerlendirmede önemli bir fırsat olarak kabul edilmektedir (Erer & Yıldırım, 2017).

Ülkemizde hemşirelik yönetmeliğinin düzenlenmesine ilişkin 2010 ve 2011 senelerinde önemli adımlar atılmış olup, 19.04.2011 tarih ve 27910 sayılı Hemşirelik Yönetmeliği'nde çalışılan birim/servis/ünite/alanlara göre hemşirelerin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Cerrahi hemşireliği kapsamında ameliyathane ile stoma ve yara bakım hemşiresinin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir (Resmi Gazete Hemşirelik Yönetmeliği, 2010). Günümüzde cerrahi hemşirelerinin, ameliyat öncesi, sırası ve sonrası dönemde hasta bakımında bireyselleştirilmiş hasta bakımında hemşirelik tanıları, girişimleri ve sonuçlarını içeren hemşirelik sürecini uygulamaları ve gelişimine katkı sağlamaları yönünde önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Cerrahi hemşiresi, ameliyat öncesi dönemde hastayı cerrahi kliniğe kabul ederek cerrahi girişim için hazırlayan, ameliyat sırası dönemde cerrahi ekip içinde yer alarak cerrahi girişimin güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeleri yapan, ameliyat sonrası dönemde ise hastanın evde bakımı ve rehabilitasyonunu da kapsayacak şekilde hemşirelik bakımının sürdürülmesi, hasta ve ailesinin/yakınlarının eğitiminden sorumlu olan profesyonel bir meslek üyesidir (Aksoy, 2017).

Cerrahi teknik, teknoloji ve bilişim alanlarındaki yenilikler, cerrahi hemşirelerinin sürekli değişimini ve gelişimini zorunlu kılmaktadır (Fetter, 1996; Karadağ, 2019; Göktuna, Arslan & Özden, 2020). Hemşirelik bilimi ve girişimlerinin yenilikler doğrultusunda geliştirilmesi gerekliliğine yönelik olarak;

- Minimal invaziv cerrahi teknikler ile endoskopik cerrahi,
- 1990’lardan itibaren her geçen gün artarak uygulanan laparoskopik cerrahi,
- Hekime üç boyutlu görüntü sağlayan, kolları ile daha hassas manipülasyon ve girişim olanağı tanıyan robotik cerrahi,
- Gamma ışınları ile beyin dokusundaki tümöral kitlelerin yok edilmesinde giderek yaygınlaşan gamma knife radyocerrahisi,
- Akıllı ilaçlar ve cerrahi onkolojide kullanılan yenilikler,
- Hızla gelişen yara bakım teknolojisi ile kullanımı artan yara bakım ürünleri, yanıklarda 4D teknolojisi ile hastanın kendi yağ dokusu hücrelerinden yanık bölgenin ölçülerine uygun 4 boyutlu yazıcıdan çıkarılan doku flebinin kullanımı,
- Yeni teknolojiler ile üretilen kateterler, sütürlar ve sıvılar,
- İlaç uygulama hatalarını azaltmaya yönelik geliştirilmiş barkodlu infüzyon pompaları,
- Cerrahi girişim sırasında tıbbi görüntüleme sistemleri ve tıbbi birçok cihazın kullanımını sağlayabilen hibrit ameliyathaneler,
- RFID (Radio Frequency Identification) teknolojisinin hasta güvenliğini artırma ve tıbbi hataları azaltmak üzere kullanımı ve
- Cerrahi Sonrası Hızlandırılmış İyileşme Protokolleri (Enhanced Recovery After Surgery-ERAS) ve Hızlandırılmış Cerrahi (Fast Track Surgery-FTS) gibi hızlı iyileşme protokollerinin kullanımı
- “Tele-tıp” ve “Tele-hemşirelik” uygulamaları başlıca verilebilecek örneklerdendir (Bulut, 2019; Konukbay, Mürşide & Yıldız, 2020; Gül, Cengiz Açıl & Aygün, 2022).

“Tele-tıp” uygulamaları, sağlık profesyonellerinin telekomünikasyon araçlarını kullanarak hastalarla uzaktan görsel ve işitsel iletişim kurabildikleri bir sağlık hizmeti biçimidir. Tele-hemşirelik ise; tele-tıp uygulamasının bir alt bileşeni olup, bireyin bilgilerini kontrol etme, değerlendirme, yönlendirme ve iyilik haline katkıda bulunmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını ifade etmektedir (Barden & Davis, 2012; Davis & Olf, 2015; Korhonen, Nordman & Eriksson, 2015). Tele-tıp uygulamaları günümüzde cerrahi hastaları için de kullanılmakla birlikte yararlı etkilerinin olduğu bildirilmektedir (Köstekli, Çelik & Karahan, 2020).

Sağlık ve teknoloji alanındaki gelişmelere paralel olarak hemşirelik eğitim müfredatlarının ve mezuniyet sonrası bilgilerin sürekli eğitimlerle güncellenmesi hasta bakım kalitesi ve güvenliği açısından önemlidir. Hemşirelik eğitim müfredatlarında yapılacak düzenlemelerle, bilişim teknolojilerinin kullanıldığı simülasyon eğitim modelinin entegre edilmesi, hemşire adaylarının çalışma yaşamına hazırlanması ve yetkinliklerinin artırılması önerilmektedir. Hemşirelik Bilişimi dersi alan hemşirelik öğrencilerinin, derse ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada; öğrencilerin %86,2’si Hemşirelik Bilişimi dersinin hemşirelik eğitiminde olması gerektiğini, %29,4’ü mesleği geliştirmek, kolaylaştırmak ve kalitesini arttırmak için bilişim dersine gereksinim olduğunu belirtmektedirler (Akcan, Keser, Sucu & Saka, 2007; Göktuna, Arslan & Özden, 2020). Çalışma

sonuçlarına göre; hemşirelik eğitim müfredatlarında ve mezuniyet sonrası sürekli eğitimlerde temel bilgisayar eğitimleri yerine hemşirelik bilişim teknolojisine yönelik konuların anlatılması gerekliliği vurgulanmıştır (Göktuna, Arslan & Özden, 2020).

2. Sonuç

Geçmişten günümüze içinde bulunulan koşullardan etkilenecek, bilim ve uygulamalarında değişim ve gelişim yaşayan hemşirelik ve cerrahi hemşireliğinin gelecekte de sağlık bilişim ve teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmelerden etkilenecek değişimini sürdüreceği öngörülmektedir. Bu doğrultuda hemşirelik bilimi ve uygulamalarının geliştirilmesinde sorumluluğu bulunan hemşirelik liderlerinin, kurum ve kuruluşların, meslek üyelerinin geleceğe yönelik eğilimleri izleyerek ortak stratejiler belirlemesiyle, uygun düzenlemelerin hemşirelik eğitimi ve hasta bakımına aktarılması çalışmalarına gereksinim olduğu anlaşılmaktadır.

Yazarların Katkısı

Konu seçimi: NA, SG, HBK; Tasarım: NA, SG, HBK; Planlama: NA, SG, HBK; Veri toplama ve analiz: NA, SG, HBK; Makalenin yazımı: NA, SG, HBK; Eleştirel gözden geçirme: NA, SG, HBK.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akcan, A., Keser, İ., Sucu, G., & Saka, O. (2007, 16-18 Kasım). Hemşirelik bilişimi dersi alan öğrencilerin hemşirelik bilişimine ilişkin görüşleri [Bildiri sunumu]. IV. Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi, Antalya, Türkiye.
- Aksoy, G. (2017). Cerrahi ve cerrahi hemşireliği. İçinde G. Aksoy, N. Kanan, & N. Akyolcu (Eds.), Cerrahi hemşireliği I (Genişletilmiş 2. baskı, s. 1-38). Nobel Tıp Kitabevleri.
- Ataç, A. (2003). 19. yüzyılda Türkiye'de cerrahinin gelişimi ve Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 16(16), 66-76.
- Barden, C., & Davis, T. M. (2012). The tele-ICU: a new frontier in critical care nursing practice. AACN Advanced Critical Care, 23(3), 287-288. <https://doi.org/10.4037/NCI.0b013e31825dff80>.
- Brieger, G. H. (1997). The development of surgery. In D. C. Sabiston, & H. K. Lyerly (Eds.), Textbook of surgery (p. 1-16). WB Saunders.
- Bulut, H. (2019). Sağlıkta küreselleşme ve cerrahi hemşireliği. İçinde M. Karadağ, & H. Bulut (Eds.), Kavram haritası ve akış şemalı cerrahi hemşireliği (1. Baskı, s. 11-20). Vize Yayıncılık.
- Chani, P. S. (2003). Susruta and our heritage. Indian J Plast Surg, 36(4), 13.
- Dağcı, M., Baydur, G., Kaynak, K., Minigü, L., & Polat, Ş. (2019). Türkiye'de 1991-2019 yılları arasında yapılan cerrahi hastalıkları hemşireliği lisansüstü tezleri. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 2(3), 159-169.
- Davis, T. M., & Olf, C. (2015). Tele-ICU today: Connecting care through innovation. Nursing Critical Care, 10(5), 15-8. <https://doi.org/10.1097/01.CCN.0000471011.32450.f4>.
- Demirsoy, N. (2016). Cumhuriyet dönemi ilk diplomalı Türk hemşirelerden biri "Esmâ Deniz İbrahim". Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Tıp Tarihi ve Etik Dergisi, 1(1).
- Dereli, F., & Temel, A. B. (2021). Dünyada hemşirelik eğitiminin başlaması: ilk hemşirelik okulları. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6(1), 15-22.
- Erer, M. T., Akbaş, M., & Yıldırım, G. (2017). Hemşirelik sürecinin evrimsel gelişimi hemşirelik süreci. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 7(1), 1-5.

- Eti Aslan, F. (2009). Cerrahi hemşireliğinin tarihçesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(1), 104-13.
- Evren, B. (2000). İlk kadın hemşiremiz Safiye Hüseyin. *Tombak Antika Kültürü Koleksiyon ve Sanat Dergisi*, 31, 46.
- Fetter, M.S. (1996). Positioning adult health nursing for the future. *Medsurg Nursing*, 5(5), 311-312.
- Florence Nightingale Hemşire Mektepleri ve Hastahaneleri Vakfı. 2021, Ekim 20 tarihinde İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi tarihçesi. <http://www.florenceightingalevakfi.org/hakkimizda/tarihce/i-u-florence-nightingale-hemşirelik-fakultesi-tarihcesi/> adresinden erişildi002E
- Fortunato, N. (2000). *Berry and Kohn's operating room technique* (9 th ed.). Mosby.
- Göktuna, G., Arslan, G. G., & Özden, D. (2020). Türkiye'de hemşirelik bilişimi üzerine yapılan araştırmalar: bir literatür incelemesi. *Medical Sciences*, 15(4), 99-110.
- Gül, A., Cengiz Açıl, H., & Aygin, D. (2022). Minimal invaziv cerrahide güncel yaklaşımlar. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 3(1), 79-104.
- Karadağ, M. (2019). Cerrahi hemşireliği. İçinde M. Karadağ, & H. Bulut (Eds.), *Kavram haritası ve akış şemalı cerrahi hemşireliği* (1. Baskı, s. 461-464). Vize Yayıncılık.
- Kocaçal, E., & Aktan, G. G. (2021). Tarihsel süreç içinde hemşirelik süreci ve bakım planlarının gelişimi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 24(2), 284-290.
- Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi. (2021, 20 Eylül). *Tarihçemiz*. <https://nursing.ku.edu.tr/hakkimizda/tarihcemiz/>.
- Konukbay, D., Mürşide, E., & Yıldız, D. (2020). Teknolojinin hemşirelik mesleğine yansıması: Sistematik derleme. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, 2(3), 175-182.
- Korhonen, E. S., Nordman, T., & Eriksson, K. (2015). Technology and its ethics in nursing and caring journals: an integrative literature review. *Nursing Ethics*, 22(5), 561–76. <https://doi.org/10.1177%2F0969733014549881>.
- Köstekli, S., Çelik, S., & Karahan, E. (2020). Cerrahi hastasının taburculuk sonrası tele sağlık yöntemi ile hemşirelik bakımının önemi. *Cerrahi Ameliyathane Sterilizasyon Enfeksiyon Kontrol Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 30-38.
- Onat, D. (1996). Cerrahinin tarihçesi. İçinde İ. Sayek (Ed.), *Temel cerrahi* (1. Baskı, s. 5-27). Güneş Kitabevi.
- Osler, W. (2006). *The evolution of modern medicine: a series of lectures delivered at Yale University on the silliman foundation, in April, 1913*. Yale University Press.
- Özer, N. (2017). Cerrahi ve cerrahi hemşireliğinin tarihçesi, cerrahinin sınıflandırılması, cerrahi gerektiren durumlar ve hasta üzerindeki etkileri. İçinde F. Eti Aslan (Ed.), *Cerrahi bakım vaka analizleri ile birlikte* (2. baskı, ss. 3-38). Akademisyen Tıp Kitabevi.
- Resmi Gazete 08.03.2010 tarih ve 27515 sayılı Hemşirelik Yönetmeliği (Ek.R.G-19/4/2011-27910 (2010)). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100308-4.htm>.
- Tepecik, T. (2006). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde hemşirelik teşkilatının gelişimi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Türk Hemşireler Derneği. (2021, 27 Ekim). *Türk Hemşireler Derneği tarihçe*. <https://www.thder.org.tr/tarihce>.
- Yıldırım, N. (2014). Savaşlardan modern hastanelere Türkiye'de hemşirelik tarihi (1. baskı, s. 309-18). Vehbi Koç Vakfı Koç Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, G. Ş., & Yalım, N. Y. (2016). Hemşirelik tarihinde bir öncü "Safiye Hüseyin Elbi". *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 6(2), 38-45.